В. А. Кройтор

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇХ СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Монографія

Харків
«Право»
2020

УДК 347.9(477)(075.8)
К83

Рекомендовано до друку вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 21 липня 2020 р.)

Рецензенти:

Л. В. Красицька – професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

В. Л. Яроцький – завідувач кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України;

М. К. Галянтич – заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Кройтор В. А.

К83 Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія / В. А. Кройтор. – Харків : Право, 2020. – 672 с.

ISBN 978-966-998-072-4

У монографії досліджуються питання визначення поняття, значення та системи принципів цивільного судочинства. Доведено, що сучасні дослідження доктрини принципів судочинства та їхньої системи з успіхом можуть бути проведені за допомогою більш сучасних підходів до праворозуміння. Систему принципів цивільного судочинства визначено як єдину, нерозривну, впорядковану сукупність взаємопов'язаних принципів цивільного судочинства, закріплену нормами чинного законодавства. Найбільш актуальною як для теорії, так і для практики може бути класифікація принципів цивільного судочинства за двома групами: основоположні принципи цивільного судочинства; принципи цивільного судочинства України, які відображають особливості правосуддя в цивільних справах.

Монографія розрахована на науковців, викладачів, юристів-практиків, студентів закладів вищої освіти. Може бути корисною для всіх, хто цікавиться сучасними проблемами судового захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

УДК 347.9(477)(075.8)

© Кройтор В. А., 2020
© Видавництво «Право», 2020

ISBN 978-966-998-072-4

Зміст

Перелік умовних позначень 5
Передмова 6

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇХ СИСТЕМИ 12
1.1. Генезис і сучасний стан доктрини принципів цивільного судочинства та їх системи в науці цивільного процесуального права 12
1.2. Методологічні основи наукового дослідження принципів цивільного судочинства та їхньої системи в науці цивільного процесуального права 58

РОЗДІЛ 2
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОКТРИНИ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: СУТНІСТЬ І ПІДХОДИ ДО СИСТЕМНОГО ЗАСТОСУВАННЯ 87
2.1. Принципи цивільного судочинства як цивільно-процесуальна категорія: поняття та ознаки 87
2.2. Значення принципів цивільного судочинства та основні підходи до їхнього системного застосування в нормотворчій діяльності та практиці правозастосування 140

РОЗДІЛ 3
ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВОВИХ КАТЕГОРІЙ 184
3.1. Співвідношення принципів цивільного судочинства та норм цивільного процесуального права 184
3.2. Співвідношення принципів цивільного судочинства та цивільних процесуальних аксіом 196
3.3. Співвідношення принципів цивільного судочинства та моральних засад суспільства 223

РОЗДІЛ 4
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 237
4.1. Евристична множина (склад) принципів цивільного судочинства та їхня класифікація 237
4.2. Сутність системи принципів цивільного судочинства 269
4.3. Тенденції трансформації системи принципів цивільного судочинства 288

РОЗДІЛ 5
ЗАГАЛЬНОВИЗНАНІ ПРИНЦИПИ Й НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА (ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА) ТА ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА, ЯКІ ПІДКРЕСЛЮЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ 334
5.1. Загальновизнані принципи й норми міжнародного права (основоположні принципи цивільного судочинства) як частина міжнародного стандарту здійснення правосуддя та національної моделі цивільного судочинства 335
5.2. Оновлення змісту принципів цивільного судочинства, які підкреслюють особливості правосуддя в цивільних справах в Україні, відповідно до стандартів Європейського Союзу 403

Висновки 550
Список використаних джерел 586

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГК України	– Господарський кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЄКПЛ	– Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.
ЄС	– Європейський Союз
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
ЖК України	– Житловий кодекс України
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
КЗпП України	– Кодекс законів про працю України
КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
СК України	– Сімейний кодекс України
УЦС	– Устав цивільного судочинства від 20 листопада 1864 р.
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України 2004 р.
ЦПК України 1963 р.	– Цивільний процесуальний кодекс України 1963 р.

ПЕРЕДМОВА

Становлення України як демократичної, соціальної та правової держави безпосередньо пов'язане зі створенням справедливого й доступного правосуддя, яке б відповідало міжнародно-правовим стандартам. Адже саме суд вважається найбільш ефективним інститутом забезпечення верховенства права в сучасній правовій державі, де права та інтереси особи не лише декларуються, а й забезпечені реальним механізмом захисту в разі їхнього порушення.

Шлях, який пройшла Україна за час свого незалежного, суверенного становлення, а також світовий досвід переконують нас, що проведення демократичних реформ у державі є неможливим без подальшого проведення судово-правової реформи, завданнями якої є створення нового законодавства, становлення й функціонування сильної та незалежної влади, і подальшого удосконалення цивільного судочинства. Як зазначає В. В. Комаров, стан судово-правової реформи в цілому відтворює процес інституалізації судової влади та правосуддя в державі, визначає певні перспективи підвищення ефективності правової системи та процедур судочинства, реальний рівень правового захисту та його відповідність міжнародним стандартам в умовах глобалізації[1].

Водночас необхідно зауважити, що прийняття Конституції України, інтенсивний розвиток засад ринкової економіки, стрімкі зміни в суспільному житті, виникнення низки проблем правового забезпечення більшості видів суспільних відносин в умовах нестримних глобалізаційних процесів викликають необхідність певного переосмислення наявної структури вітчизняної правової системи, уточнення окремих її змістовних компонентів і структурних характеристик. В означеному контексті, як на нас, окремої уваги заслуговує дослідження питань сучасного стану та потенційних напрямів трансформації поняття й системи принципів цивільного судочинства, позаяк це чинить без-

[1] Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. Харків : Харків юрид., 2008. С. 3.

посередній вплив на подальший розвиток як системи цивільного процесуального права, так і системи національного законодавства.

Розвиток міжгалузевого інституту принципів судочинства як суттєвої детермінанти, що впливає на модель українського цивільного судочинства, відбувається й на сучасному етапі його розвитку. З набранням 15 грудня 2017 р. чинності нової редакції ЦПК України в цивільний процес було запроваджено низку новел, які мають сприяти підвищенню ефективності правосуддя з одночасним забезпеченням належного рівня доступу до правосуддя, верховенства права та захисту прав і свобод людини. Зокрема Законом України від 03.10.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» у ст. 2 ЦПК України (в редакції 2017 р.) були внесені революційні зміни, зокрема, в ній значно розширено перелік принципів цивільного судочинства. Цей закон дозволяє гармонізувати норми процесуального права в цивільному, господарському та адміністративному процесах і погодити ці норми зі стандартами країн – членів ЄС. У межах подальшої реформи цивільного процесуального законодавства запропоновано закріплення нових принципів, удосконалено цивільну процесуальну форму, набувають розвитку та доповнення окремі процесуальні інститути.

Унаслідок модернізації кодифікованих актів із питань господарського, цивільного та адміністративного судочинства[1], по суті, оновлено систему нормативного регулювання процесуальних механізмів, яка наразі ґрунтується на міжнародних стандартах справедливого правосуддя та спрямована на забезпечення ефективного, справедливого, неупередженого та своєчасного захисту прав і свобод особи в суді. У зв'язку з цим в українській науці процесуального права постала потреба у проведенні комплексного дослідження теорії та практики реалізації системи принципів судочинства, що створена в результаті уніфікації процесуального законодавства України. Постають дослідницькі завдання, які спрямовані на наукове обґрунтування концептуальних положень теорії принципів модернізованого цивільного, господарського та адміністративного судочинства, ретроспективного огляду генезису доктрини та законодавства про основні засади правосуддя, діагностування проблем реалізації основоположних принципів у цивільному, господарському та адміністративному процесі, ви-

[1] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. С. 436.

вчення їхнього впливу на оптимізацію моделей судового правозастосування у відповідних юрисдикційних видах судочинства в Україні[1].

Принципам права загалом, як і цивільного судочинства зокрема, приділяється достатньо уваги в навчальній та науковій літературі. Слід зазначити, що в науці цивільного процесуального права є чимало монографічних робіт, присвячених дослідженню проблем поняття та системи принципів цивільного судочинства. Щодо доктринальних розробок науки цивільного процесуального права, то наукові праці вчених попередньої доби: О. Т. Боннера, Є. В. Васьковського, А. Х. Гольмстена, Р. Є. Гукасяна, М. А. Гурвича, А. О. Добровольського, В. Л. Ісаченка, К. І. Малишева, О. П. Клейнмана, Є. О. Нефедьєва, В. М. Семенова, Н. О. Чечиної, М. С. Шакарян, М. Й. Штефана, К. С. Юдельсона, Т. М. Яблочкова, а також сучасних науковців, зокрема: А. В. Андрушка, О. В. Гетманцева, О. С. Гусак, К. В. Гусарова, І. О. Ізарової, А. М. Колодія, В. В. Комарова, Д. Д. Луспеника, В. Ю. Мамницького, С. П. Погребняка, Ю. Д. Притики, Й. М. Резніченка, О. В. Рожнова, Н. Ю. Сакари, В. І. Тертишнікова, О. С. Ткачука, С. Я. Фурси, Т. А. Цувіної, О. В. Шутенко, М. М. Ясинка, К. ван Реє (C. H. (Remko) van Rhee), Р. Веркерк (R. Verkerk) та інших присвячені окремим аспектам дослідження проблеми принципів цивільного судочинства та їхньої системи, в яких автори приділяють увагу визначенню поняття, сутності принципів цивільного судочинства, дають характеристику окремим із них, деталізують певні аспекти системи принципів цивільного судочинства, однак, потрібно зазначити, що кількість таких наукових розвідок усе ж залишається незначною. Наукові здобутки вказаних дослідників не втрачають своєї актуальності в сучасних умовах, а отже, слугуватимуть теоретичним базисом цього дослідження. Інтерес учених до такої категорії, як правові принципи, невипадковий, бо вони мають велике значення для виявлення основних характеристик права в цілому й окремих галузей права зокрема.

Поряд із цим варто визнати, що сучасні теоретичні уявлення про систему принципів цивільного судочинства усе ще перебувають у стадії активного методологічного та ідеологічного переосмислення. Дискусії тривають як щодо поняття та ознак принципів цивільного судочинства, їхньої системи, так і щодо особливостей реалізації в цивільному процесі. Багато авторів пропонують свою систему принципів цивільного судочинства, використовуючи різні, а то

[1] Козьяков І. М. Реалізація стандартів справедливого правосуддя в модернізованому процесуальному законодавстві України. *Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементація в українське законодавство* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка (17 груд. 2018 р., м. Київ). Київ : Алерта, 2018. С. 271.

й однакові критерії, формуючи при цьому різні системи засад як за обсягом, так і за змістом.

На думку В. К. Колпакова, з якою також слід повністю погодитись, «соціально-правові зміни в українському суспільстві й нові пріоритети державотворення спонукали вітчизняну науку до пошуку переходу від традиційних усталених дослідницьких моделей до парадигми, що базується на врахуванні якісно нових чинників»[1]. Тому на сучасному етапі розвитку цивільного процесуального права слід звернути увагу на ті принципи цивільного судочинства, які сформувались у нових умовах і суттєво відрізняються від принципів радянського цивільного процесуального права. Наукові позиції щодо поняття та системи принципів цивільного судочинства, що складалися десятиріччями в радянських умовах, повинні бути переглянуті з урахуванням значних змін у суспільному розвитку України та економічних реалій у державі.

Безперечно, для радянської юридичної науки загалом характерною була наявність «міцної» методологічної основи, яка ґрунтувалася на діалектичному матеріалізмі, але відмова від такого філософського й методологічного монізму, властивого радянському праву, і нові завдання науки неминуче викликають потребу в подальшому всебічному удосконаленні методології наукових досліджень, пошуку «адекватного інструментарію»[2]. Оскільки дослідження проблеми принципів цивільного судочинства та їхньої системи є достатньо важливим для науки, законодавства та практики, то справедливо зробити висновок, що будь-які дослідження в цій галузі вказують на їхню актуальність.

Практика застосування норм гл. 1 ЦПК України «Основні положення» на тлі та з урахуванням останніх змін до інших статей ЦПК України переконливо доводить, що нормативне закріплення системи принципів цивільного судочинства в нормах цієї глави не можна розцінювати як кінцевий пункт теоретичного та емпіричного дослідження системи принципів цивільного процесу. Вона залишається відкритою для аналізу та удосконалення.

На цей час недостатньо прозорою є ситуація з переліком принципів цивільного судочинства (ст. 2 ЦПК України) й методикою їхнього відбору. Немає достатньої ясності в питанні щодо конкретного змісту частини принципів цивільного судочинства, що потрапили до переліку ч. 3 ст. 2 ЦПК України. Можна підкреслити занадто абстрактний характер принципів, які вказані

[1] Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. С. 5.

[2] Вишновецька С. В. Методологічні проблеми науки трудового права. *Актуальні проблеми науки трудового права в сучасних умовах ринкової економіки* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 19–20 трав. 2003 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 19.

в цьому переліку, що ставить під сумнів саму можливість і доцільність в умовах публічно-прикладного характеру цивільного процесу досягти успіху в цьому напрямі. Так, розкриваючи зміст засади верховенства права у ст. 10 ЦПК України, законодавець лише продублював зміст відповідних конституційних положень та ще раз нагадав про певну ієрархію нормативно-правових актів.

Неоднозначність змістовної характеристики принципів цивільного судочинства (верховенства права, пропорційності, рівності перед законом і судом та ін.), а в окремих випадках – їхнього співвідношення ускладнює правозастосовну практику, робить її неоднозначною. Попри безсумнівну значущість згаданих, а також інших досліджень із цієї тематики, варто констатувати, що досі недостатньо опрацьовані питання узгодження принципів цивільного судочинства з ідеями верховенства права та справедливого суду, а також питання ступеня імплементації вимог до правосуддя, задекларованих на рівні міжнародних нормативно-правових актів, у положеннях національного цивільного процесуального закону.

Наукова розробка зазначених у цій монографії проблем обумовлена й практичними потребами в дослідженні поняття принципів цивільного судочинства та їхньої системи, у якому було б відображено особливості поточного стану розвитку принципів цивільного судочинства не тільки як явища наукознавчого плану, як об'єкта правового регулювання, а й як правового явища, що набуває практичної реалізації та має бути реалізоване в практиці цивільного судочинства.

Водночас ця тематика не втрачає своєї актуальності й сьогодні, зокрема, у зв'язку з оновленням процесуального законодавства та створенням системи цивільного судочинства відповідно до європейських стандартів правосуддя. Актуальність подібних досліджень, крім того, продиктована й об'єктивними процесами зближення та уніфікації процесуального законодавства з європейськими країнами, вироблення загальноєвропейських принципів цивілістичного процесу та одноманітної судової практики щодо захисту прав людини.

Наведене вище зумовлює вибір теми цієї наукової праці й водночас засвідчує її актуальність. Відразу ж слід зазначити, що в цьому монографічному дослідженні немає й не може бути вичерпного (як за обсягом, так і за змістом) викладення всіх проблем, пов'язаних із дослідженням проблеми принципів цивільного судочинства та їхньої системи. Автор абсолютно не претендує на всебічність та повноту вивчення проблеми поняття та системи принципів цивільного судочинства, а також на їхнє вирішення в повному обсязі. Багато з тих проблем, що розглядаються щодо предмета наукового дослідження та

їхнього вирішення, залишаються ще вельми дискусійними та не претендують на те, щоб вважатись остаточно вирішеними. Водночас автор сподівається, що запропоноване увазі читача монографічне дослідження буде корисним для всіх, хто професійно займається правом, і насамперед цивільним процесуальним правом.

Автор висловлює щиру вдячність своїм Учителям у науковому житті: академіку Національної академії правових наук України, професору Комарову Вячеславу Васильовичу та академіку Національної академії правових наук України, професору Майданику Роману Андрійовичу. Особлива шана світлій пам'яті моїм Учителям – професору Юркову Борису Миколайовичу та професору Пушкіну Олександру Анатолійовичу за всебічну підтримку на моєму життєвому шляху.

Проведення наукових досліджень є надзвичайно складним процесом, тож хочу висловити подяку всім, хто допомагав у підготовці цього видання. Щиро вдячний рецензентам: доктору юридичних наук, доценту Красицькій Ларисі Василівні; доктору юридичних наук, професору, членові-кореспонденту Національної академії правових наук України, Заслуженому юристу України Яроцькому Віталію Леонідовичу; доктору юридичних наук, професору, членові-кореспонденту Національної академії правових наук України Галянтичу Миколі Костянтиновичу, які надали істотну допомогу автору у процесі здійснення дослідження, позитивно оцінили підготовлену роботу та всіляко сприяли її публікації.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇХ СИСТЕМИ[1]

1.1. Генезис і сучасний стан доктрини принципів цивільного судочинства та їх системи в науці цивільного процесуального права

На сучасному етапі розвитку українського суспільства постала необхідність перегляду та вдосконалення значної кількості наявних уявлень про науково-правові категорії на зовсім іншій, більш досконалій, методологічній основі. Зрозуміло, що діяльність науковців-правників з удосконалення юридичної науки та запровадження досягнень у цій сфері повинна починатись з аналізу основоположних джерел, керівних ідей усього права, тобто з принципів права взагалі й окремих його галузей зокрема. З цього загального правила не є винятком і цивільне процесуальне право.

[1] У цьому науковому дослідженні терміни «цивільний процес» і «цивільне судочинство» вживаються як синоніми. Ми підтримуємо позицію В. В. Комарова, який зазначає, що в правовій літературі терміни «цивільний процес» і «цивільне судочинство» вживають як рівнозначні. Водночас у праці підтримується позиція ученого, що поняття цивільного процесу тісно пов'язане з поняттям правосуддя, однак не повинно зводитися до нього, оскільки правосуддя – це судова діяльність із реалізації судової влади, тоді як цивільний процес – це форма реалізації правосуддя, яка забезпечує і гарантії його здійснення, і гарантії права на судовий захист. «Такий зв'язок правосуддя й цивільного судочинства пояснює їхню принципову єдність змісту та форми. Поза цивільним судочинством, яке забезпечує гарантії його здійснення, правосуддя неможливе, як і розгляд справи, якщо він не здійснюється судом, не є цивільним процесом» (див.: Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. С. 33–34).

Принципи є найбільш узагальненою категорією науки цивільного процесуального права поряд із такими, як предмет і метод цивільного процесуального права, цивільні процесуальні правовідносини тощо. І тому принципи цивільного процесуального права відбивають суттєві характеристики цивільного процесуального права як самостійної галузі права та цивільного судочинства як певної сфери правового регулювання[1].

Предмет, метод і ***принципи цивільного процесуального права*** (тут і далі за текстом виділено мною. – *В. К.*) як системоутворювальні категорії мають наукову цінність, оскільки взяті не довільно, а в їхній основі лежать ознаки, не позбавлені сутнісного значення. Принципи безпосередньо впливають на суспільні відносини, що входять у предмет цивільного процесуального права, а також розкривають специфіку методу цивільного процесуального регулювання. Взаємодіючи з предметом і методом правового регулювання, принципи цивільного процесуального права утворюють одну логіко-правову систему, що характеризує певну сукупність норм права як галузь права[2].

Проблематика принципів цивільного судочинства та їхньої системи не є новою в науці цивільного процесуального права. З огляду на те, що принципи цивільного судочинства як юридичне явище та як об'єкт наукового пізнання мають свої історичні закономірності виникнення та розвитку, відповідно, слід зупинитися на короткому дослідженні гносеологічних аспектів появи та розвитку вчення про принципи цивільного судочинства та їхньої системи в науці цивільного процесуального права. Це дасть можливість визначити стан наукової розробки означеної проблематики та здобутки наукових досліджень принципів цивільного судочинства, а також встановити ті аспекти предмету наукового дослідження, що потребують подальшої своєї наукової розробки й переосмислення.

Огляд наукових досліджень принципів цивільного судочинства об'єктивно обумовлений тим, що проблематика принципів цивільного судочинства та їхньої системи в науці цивільного процесуального права розкрита фрагментарно. Маємо констатувати, що зазначена проблематика потребує глибинного переосмислення, вироблення нових підходів

[1] Демичев А. А. К вопросу о принципах гражданского процессуального права. *Вестник Саратовской государственной академии права*. 2005. № 1 (42). С. 93.

[2] Гражданский процесс : учебник / под ред. М. К. Треушникова. М. : Юрист, 1998. С. 64–65.

до розуміння теоретичних і практичних аспектів принципів цивільного судочинства та їхньої системи в сучасних реаліях розвитку та функціонування судової системи України. Як слушно зазначила О. С. Гусак, зміст принципів є таким, що формувався історично, апробовувався та вдосконалювався під впливом розвитку суспільства, зміни його потреб у правовому регулюванні та судочинстві. Тому й вивчення історіографічних аспектів наукового пізнання принципів судочинства дасть змогу простежити динаміку становлення уявлень про них, що відбиватиме й послідовність становлення принципів як явищ практичного плану[1].

Наукове дослідження проблематики принципів цивільного судочинства та їхньої системи в науці цивільного процесуального права й сьогодні характеризуються певним рівнем свого наукового пізнання, що може бути досліджено з ***метою*** з'ясування стану та конкретних перспективних напрямів їхнього наукового пізнання.

Тому, підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити на тому, що ***наукове дослідження зазначеної проблематики дає можливість***:

– простежити закономірності розвитку доктрини принципів цивільного судочинства та їхньої системи;

– встановити сучасний стан наукового дослідження проблематики принципів цивільного судочинства та їхньої системи;

– визначити тенденції та перспективи розвитку доктрини принципів цивільного судочинства та їхньої системи.

Зроблені висновки сприятимуть впровадженню науково обґрунтованих пропозицій у практику функціонування принципів цивільного судочинства та їхньої системи в галузі розбудови правової системи нашої держави.

З огляду на зазначене вище, враховуючи особливості предмета цієї праці, у межах цього підрозділу наукового дослідження, доцільним є виконання таких ***завдань***:

– дослідити закономірності зародження та розвитку наукових уявлень про принципи цивільного судочинства та їхньої системи;

– критично проаналізувати сучасний стан наукової розробки принципів цивільного судочинства та їхньої системи, визначивши переваги, недоліки, прогалини наявного дослідження цієї проблематики;

– з'ясувати наукознавчий потенціал сучасних наукових досліджень принципів цивільного судочинства та їхньої системи, що дасть змогу

[1] Гусак О. С. Принципи судочинства в системі принципів права: теоретико-правові аспекти : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2017. С. 24.

надалі окреслити коло питань, які потребують свого наукового дослідження або переосмислення.

Перші ґрунтовні систематизовані теоретичні дослідження про судочинство як об'єкт наукового аналізу і, відповідно, ***проблеми принципів цивільного судочинства та їхньої системи*** з'явилися лише в XIX ст. та більшою мірою ґрунтувалися на європейських правових традиціях. Як зазначила А. С. Федіна, «дослідження принципів слід проводити в умовах системності знань про них. Системний метод дає дослідникам принципів цивільного процесуального права впевненість у тому, що знання про них також становлять систему. А якщо так, значить, про принципи цивільного процесуального права (як об'єкт дослідження) вже є певні найбільш загальні відомості, і дослідження можна починати не з нуля, а відштовхуючись від загальних уявлень про принципи, про їх систему, вироблену попередньою наукою. Кожна наступна система знань про принципи містить попередню та тим самим обумовлює зв'язок і наступність знання»[1].

Вважаємо, що дослідження слід розпочати з початку проведення судової реформи в Російській імперії (1864), оскільки більшість території сучасної України входила до складу Російської імперії. Судову реформу в Російській імперії було проведено з урахуванням здобутків наукової доктрини розвинених європейських держав. Основу функціонування судової влади Росії в період, що розглядається, становили Судові статути 1864 р. (які було піддано значному коригуванню у 1880–1890 рр.)[2].

Вітчизняні процесуалісти саме із судовою реформою в Російській імперії пов'язують подальший розвиток українського процесуального права. Так, В. В. Комаров, аналізуючи реформу, зазначає, що «Виникнення сучасного цивільного процесу в Україні пов'язують з судовою реформою Олександра II 1864 р., яка внесла значні зміни в судоустрій і судочинство кріпосницької Росії, що відрізнялися вузькостановою системою, численністю судових інстанцій, інквізиційним характером судочинства»[3]. І. О. Ізарова справедливо зазначає:

[1] Федина А. С. Методологические условия исследования системы принципов гражданского процессуального права. *Арбитражный и гражданский процесс.* 2011. №4. С. 2–5.

[2] Див.: Великая реформа: К 150-летию Судебных Уставов : в 2 т. Т. I: Устав гражданского судопроизводства / под ред. Е. А. Борисовой. М. : Юстицинформ, 2014. 544 с.

[3] Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків : Право, 2012. С. 13.